

Klassik yapon şeri

Hayku haqqında qısa məlumat

Klassik yapon şeri hayku 17 hecadan ibarətdir, bu yapon dilində olan heroqliflərdən düzülür. Üç misralıq şeir növü kimi tanınan haykular hecaya 5-7-5 kimi bölünür (birinci və üçüncü misra beş hecalıq, ortadakı misra isə 7 hecalıq olur). Bir şeir növü kimi bütün dünyada populyar olan haykunun heca şərtinə əməl etmək məsələsində müxtəlif ölkələrdən həm tərcüməçilər, həm də orijinal hayku yazanların fikirləri üst-üstə düşür. Hayku yazarkən və tərcümə zamanı 17 hecaya əməl edilməsi şərtinin tərəfdarları azlıqdadırlar. Nəzəriyyəçilər eyni heca meyarına əməl etməyin mümkünsüzlüyünü dünyadakı müxtəlif dillərin bir-birindən sözlərin uzun və qıssa olmasına görə fərqləndiyi ilə izah edirlər. Belə ki, hecanın miqdarı misradakı fikir yükünü, informasiya tutumunu verərkən azala da, arta da bilər. Ona görə də haykuları tərcümə edərkən 5-7-5 heca şərtinə əməl etmək həmişə mümkün olmur. Bu da o anlama gəlir ki, haykuları tərcümə edərkən məzmunu qorumaq mümkün olsa, də formanı qorumaq isə nadir hallarda mümkün olur. Maraqlısı budur ki, bir sıra Avropa dillərində (əsasən ingilis dilində) haykular 17 hecadan da az ola bilər.

Klassik haykularda həmişə mərkəzdə təbiətdən gələn obraz açıq və ya dolayısıyla insan həyatıyla əlaqədə verilir. Bu zaman çox vaxt məndə ilin fəslini göstərilir. İlin fəslini göstərən məcburi sözlər yaponlar "kuqo" - "mövsümü söz" deyirlər. Məsələn, payız üçün belə söz xəzəl ola bilər. Hayku həmişə indiki zamanda yazılır. Çünki müəllif yazdığı şeirdə indi gördüyünün və eşitdiyinin təəssüratını sözlə ifadə edir. Hayku yazmaq sənəti üç misrada anın təsvirini vermək bacarığıdır. Əsas prinsip az söz işlətməklə çox məna verməkdir. Bu balaça şeirdə hər bir söz, hər bir obraz hesaba alınır, onların öz çəkisi və əhəmiyyəti var.

Termin kimi XIX əsrdə meydana gələn haykunu nəzəriyyəçilər yapon şerinin demokratikləşməsində əsas mərhələ hesab edirlər, o poetik yaradıcılığı qəhrəmanlıq və saray epolarından azad etdi. Yeni ədəbi hadisə kimi haykunun tabulashmış qaydaları yox idi və müəlliflər öz axtarışlarında başqa janrların şairlərindən fərqli olaraq daha azad idilər. Hayku poeziyaya o ziyalıları cəlb etdi ki, onlar yaradıcılığı sosial pilləkənlə necə dəyərlər aşığı yendirdilər, onu yuxarı təbəqəyə aid olmayanlar üçün də olcağan etdilər. Bu əsl demokratik inqilab idi. Bu gün də hayku populyar şeir janrıdır.

Haykular

TIYÖ

1703-1775

Fokuda Tiyö (1703-1775) XVIII əsr yapon şairəsi. Edo dövrünün təmsilçisidir. Onun həyatı haqqında məlumat səhəhdir. Kaqa əyalətində doğulub, 11 yaşdan yerli hayku (üç misralı yapon şeir növü) müəlliminin evində qulluğu olub. Həmin müəllimi ona şeir yazmaq aşılamaşdır. 17-18 yaşında o artıq tanınmış şair idi. Güman edilir ki, 18 yaşında arə getmiş və bu izdivacdən bir oğlu olmuşdur. 25 yaşında dul qalan şairə tezliklə oğlunu da itirir. Bundan sonra saçını rahibə kimi qırxdıran Tiyö bütün həyatını Basyö davamçısı olan şair Sikonun yanında poeziyaya həsr edir.

Gecə sarmaşığı dolanıb

Gecə sarmaşığı dolanıb
Su quyusunun bədyasına...
Qoşuya suya gedim!
Heca sistemi: 8-9-7

Əlimdə qarmaq

Əlimdə tilov.
Azca dəydi şirite
Yay gecəsi Ay.
Heca sistemi: 5-7-5

Çayın dalğası üstündə

Çayın dalğası üstündə
Circirama dayanmadan
Kölgəsini tutur.
Heca sistemi: 8-8-6

Kiçik oğlumun ölümünə

Ey mənim bəcək tutanım!
Bu sirli ölkədə
Sən hara qaçdın?
Heca sistemi: 8-6-6

Gecə bədirlənmiş Ay

Gecə bədirlənmiş Ay
Heç quş da bağlamayıb
Yuvasının qapısını.
Heca sistemi: 6-7-8

Zəfəran ləçəyində şəh

Zəfəran çiçəyində şəh!
Axtıb yərə töküləcək
Və adı suya dönəcək...
Heca sistemi: 8-8-8

Şeir qoşarkən

Hələ təkrar edirdim:
"Ey ququ, ququ!" -
Dan yeri sökülüdü.
Heca sistemi: 7-5-6

Eh işıqlı Ay

Eh işıqlı Ay!
Gəldim hey sənə tərəf,
Sənə uzaqsan.
Heca sistemi: 5-7-5

Çiğirtisi gəlir...

Çiğirtisi gəlir...
Ağ vağlar görünür
Təzə səhər qarında.
Heca sistemi: 6-6-7

Ölən uşağı xatırlayıram

Daha heç kim pəncərədəki
Kağızda dəşik açmır.
Amma ev bumbuzdu!
Heca sistemi: 9-7-6

Şən sığınacaqdır

Şən sığınacaqdır -
Diləncinin yatağı!
Gecə circirama oxuyur...
Heca sistemi: 6-7-9

Yatmış kəpənək

Yatmış kəpənək
Yuxuda nə gördü ki,
Qanad tərpaed?
Heca sistemi: 5-7-5

Unutmuşam mən

Unutmuşam ki,
Dodacağım boyalıdı...
Ey təmiz bulaq!
Heca sistemi: 5-7-5

Gavalının yaz çiçəyi

Gavalının yaz çiçəyi
Öz ətrini baxş edir.
Budacağın sındırana.
Heca sistemi: 8-7-8

İSSA

Yataro kimi də tanınan yapon şairi Kobayasi İssa (15 iyun 1763 - 5 yanvar 1828) hayku ustası kimi məşhurdur. Sinano (indiki Sinanomati) əyalətinin Kasivabara kəndində doğulmuşdur. Dul kişi olan fermer atasının ikinci dəfə uğursuz evliliyi fonunda (analığı ilə yola getmir) 13 yaşlı İssa evi tərk etməyə məcbur olur və dolanışığ üçün Edo şəhərinə (indiki Tokio) gedir.

Orada onu uğurlu tacir və ya peşəkar bir sənətkar kimi görmək istəyən atasının ümidlərini doğrulda bilmir, 25 yaşında Midzoquti Somaru və Nirokuana Kobayasi Tikunun rəhbərliyi altında poeziyanı öyrənməyə başlayır. Eyni zamanda hayku məktəbinə gedir. 39 yaşında İssa doğma kəndə qayıdanda atası ağır xəstə olur və tezliklə həyatla vidalaşır. Atasının ölümündən sonra miras uğrunda analığı və kiçik qardaşıyla ağırlı və üzücü mübarizə başlayır. Nəhayət, 12 ildən sonra ona çatan mirasa sahib olur və ailə qurur. Edodan ayrılıb kənddə qalmağa qərar verən şair burada kiçik torpağını becərir və haykudan dərs deyir. Birinci evlilikdən dünyaya gələn dörd oğlu və bir qızının hamısı körpə ikən ölürlər. Tezliklə heç zaman unutmadığı həyat yoldaşı Kiku da həyatla vidalaşır. Daha sonra iki dəfə evlənən İssa 65 yaşında dünyadan köçür. İkinci arvadından nəslinin yeganə davamçısı olan qızı Yata dünyaya gələndə o artıq həyatda yox idi. Onun şeirləri sadəliyi və səmimiyyəti ilə seçilir.

* * *

Dostum sərçəcik!
Yoldan çıx! Yoldan çıx!
Görürsən, at gəlir.
Heca sistemi: 5-6-6

* * *

Doğma vətəndə
Çöldə gilənar rəngi
Otlar çiçəkləyir!
Heca sistemi: 5-7-6

* * *

Qırqovul elə qışqırır
Guya o kəşf edib
İlk ulduzu.
Heca sistemi: 8-6-4

* * *

Qış qarı əridi.
Fərəhlə nurlandı
Hətta ulduzun çöhrəsi.
Heca sistemi: 6-6-8

* * *

Aramızda yadlar yoxdu!
Biz hamımız qardaş
Çiçəkli albalı altıda.
Heca sistemi: 8-8-8

* * *

Bir bax - bülbül
Eyni mahnını oxuyur
Hətta ağaların hüsurunda!
Heca sistemi: 4-8-9

* * *

Gilənar çiçəyi
Məğrur knyazı da
Atdan endirdi.
Heca sistemi: 6-6-5

* * *

Uçan çöl qazı!
Mənə səyahətindən de
Hansı vaxtdan uçmağa başladın?
Heca sistemi: 5-8-10

* * *

Yenə dönərsən yazda!
Doğma evi unutma,
Uzaq yolun qaranquşu.
Heca sistemi: 7-7-8

* * *

Bu gün - dünən kimi...
Kasıb komasının üstünə
Duman çöküb.
Heca sistemi: 6-9-4

* * *

Ey cırcırma, ağlama!
Hicransız sevgi yoxdu
Göydə ulduzlara belə.
Heca sistemi: 8-7-8

* * *

Qarlar əridi, -
Bütün kənd birdən
Uşaq səsinə büründü.
Heca sistemi: 5-5-8

* * *

Körpü altıda daldalanıb,
Qarlı qış gecəsi yatır
Evsiz uşaq.
Heca sistemi: 8-8-4

* * *

Ah, otu tapdama!
Orda işıldaşq parlayırdı
Dünən gecə hərdən bir.
Heca sistemi: 6-10-7

* * *

Ay doğdu,
Və ən balaca kol
Bayrama dəvətlidi.
Heca sistemi: 3-6-7

* * *

Düzdür, əvvəlki həyatda
Sən mənim bacım olmusan,
Qəmli ququ!
Heca sistemi: 8-8-4

* * *

Dirəkün kəsilmiş ağacda...
Quşlar qayğısızcasına
Gövdədə yuva hörür.
Heca sistemi: 9-9-7

Mənbə:

"Klassik yapon poeziyası"
Moskva, 2003

Tərcümə etdi:

İlham QƏHRƏMAN

